

Debatt: Diskriminering

Subjektet er ikke alene

Styret i Forening for interkulturell psykologi

Maksimal åpenhet for den andres personlige fortelling er nødvendig, men det er like nødvendig å være åpen for å se maktstrukturene og livsvilkårene som fortellingen er innvevd i.

Forening for interkulturell psykologi (FIP) takker Ole Magnus Vik for invitasjon til debatt. I sitt innlegg i marsutgaven av Psykologtidsskriftet tok han utgangspunkt i vårt opprop (Forening for interkulturell psykologi og tilsluttede psykologer, 2020) og i president Håkon Skards oppfordring om sette diskriminering på dagsorden (Skard, H., 2020). I sine innvendinger mot hvordan diskriminering blir tematisert på Psykologikongressen 2021 fortsetter han diskusjonen. Som Vik påpeker, har diskusjonen om rasisme, diskriminering og forskjellsbehandling foregått både i Norsk psykologforening og innen fagfeltet i mange tiår. Men det er på tide å løfte den ut av underteksten og inn i det eksplisitte igjen.

«Det personlige er politisk»

Slik vi forstår Vik er han enig med oss i at gruppetilhørighet kan føre til diskriminering. Diskriminering som en form for ubegrunnet forskjellsbehandling er urettferdig og må bekjempes, både i det norske samfunnet og i Norsk psykologforening. Diskriminerende handlinger kan være direkte eller indirekte, og kan skje bevisst eller ubevisst. De kan skje på individnivå, men kan også være satt i system. Dette siste kalles strukturell diskriminering. I vårt opprop skrevet sammen med andre interesserte kolleger, foreslår vi tiltak som ligger på systemnivå. Dette er ikke terapeutiske tiltak, men fagpolitiske, rettet mot strukturell diskriminering.

Likevel, fordi strukturer gjør seg gjeldende også i alle møtene vi mennesker har med hverandre, mener både president Skard og vi at det strukturelle arbeidet ikke bare kan foregå på organisasjonsnivå. Diskrimineringsforebyggende arbeid må også ta for seg møtet mellom pasient og terapeut.

Slik vi leser Vik mener han det er feil å tenke at tilhørigheten til en gruppe er en egenskap som ikke kan skilles fra resten av subjektet. Han skriver at «det eneste grunnleggende i forståelsen av individet som subjekt blir bevissthet og behovet for å skape en fortelling om et selv. Alt annet er iscenesatte narrativer. Noen av disse skapes og opprettholdes av samfunnet, men subjektet velger selv, i alle fall til en viss grad, hvordan det trer inn i dem.»

Mange personlige problemstillinger har ikke bare opphav i en subjektiv verden, men er tett sammenvevd med maktstrukturene som ethvert menneske er del av.

Hvis dette er sant, gir det mening å tenke at samtaler om tilhørighet til kategorier som rase, kjønn, seksuell orientering eller lignende ikke trenger å finne sted i det terapeutiske rommet. Da trenger heller ikke terapeuten å bestrebe seg på å reflektere over disse kategoriene. Terapien bør handle om det personlige, og hvis kategoritilhørighet ikke er personlig, så er den ikke et tema i terapien.

Vi mener at denne oppfatningen er feil. Eller sagt med ordene til Carol Hanisch mener vi at «det personlige er politisk» (Hanisch, C., 1969). Mange personlige problemstillinger har ikke bare opphav i en subjektiv verden, men er tett sammenvevd med maktstrukturene som ethvert menneske er del av.

Kultur og kontekst

Dessuten er utviklingen av selvet avhengig av kultur og kontekst. I kulturer hvor gruppetilhørighet står sentralt, vil andres blikk og oppfatning på en selv ha større definisjonsmakt for narrativet som utvikles. Å konstruere sitt narrativ i lys av tilhørighet til meningsfulle grupper vil være en helt naturlig del av selvutviklingen, og det å realisere seg selv gjennom sitt bidrag til gruppens vel blir et ønske og et mål. Dette blir en del av en selvrealiseringsprosess, snarere enn selvutslettelse. Samfunn som verdsetter fellesskap, gir derimot andre betingelser for utviklingen av selvet. I Desmond Tutus ord: «A person is a person through other persons». Et interdependent self er altså ikke et uutviklet selv, men et selv som utvikles i en kontekst hvor gruppen har større verdi og betydning. I samfunn som verdsetter individualisme, derimot, vil vi kanskje i større grad forvente at individet blir et independent self, hvor det gir mening å skille selvet fra gruppetilhørigheten.

At gruppetilhørighet spiller en rolle betyr ikke at person A med hudfarge X har det samme narrativet som person B med hudfarge X. Men at det er viktig å ha en bevissthet om at det å kunne velge i hvilken grad man vil forholde seg til en gruppetilhørighet, er et privilegium man har tilgang til dersom kategorien det er snakk om er så vid at den er det vi kan kalle «diskret». Det vil si at man ikke støter på den i hverdagen, og at interaksjoner med andre mennesker ikke defineres på bakgrunn av den. Vi tenker at Vik undervurderer kategoriens kraft. Det er nødvendig å forstå hvordan minoritetsgrupper i mye større omfang opplever at gruppetilhørigheten blir definerende.

Dette innebærer at person A og B systematisk blir møtt på en annen måte som følge av hudfarge X, og at dette er et valg som blir tatt for dem. For de av oss som opplever at samfunnet opprettholder et narrativ som ikke avbilder hvordan vi egentlig er, men konsekvent plasserer oss inn i kategorier, er det ikke et reelt valg å tre inn i eller ut av dem.

Dette er vår nyansering av hvordan subjektet og gruppen henger sammen.

Hva skjer i terapirommet

La oss nå se nærmere på det som skjer i terapirommet.

Vik vektlegger at erkjennelsesprosessen mellom terapeut og pasient bare kan lykkes med maksimal åpenhet for den andres personlige fortelling. Dette er noe vi tror mange, for ikke å si de fleste, psykologer streber etter. Likevel, det er ikke maksimal åpenhet dersom terapeuten tenker at gruppetilhørighet ikke spiller noen rolle, fordi det er bare det personlige som teller. Et eksempel på dette, er Simone de Beauvoirs beskrivelse av hvordan kvinneundertrykkelsen ble individualisert og patologisert i diagnosen hysteri (Beuavoir, S., 2013). Psykologen trenger ikke nødvendigvis alltid gjøre tankene om hvordan strukturene og kategoriene virker inn på det subjektive eksplisitte. Men hen må være oppmerksom på det.

Maktubalansen i terapirommet gjør at psykologens blikk kan bli identitetsformende og farge pasientens selvopplevelse. Et eksempel er Lisa, som møter til terapi etter en rasistisk motivert voldshendelse. Terapeuten utforsker hendelsen og det som er utløst fra et traumeperspektiv, men unnlater å forholde seg til at volden var rasistisk motivert. Det at psykologen i dette eksempelet unnlater å inkludere gruppeperspektivet hindrer hen i å se hele Lisa – men også Lisa i å forstå seg

selv fullt ut. En konsekvens av dette kan være at Lisa blir delvis overlatt til seg selv i det terapeutiske møtet, og dermed frarøvet retten til likeverdige helsetjenester. I eksempelet med Lisa setter terapeuten kanskje ord på gruppetilhørighet, men dette er like ofte et indre arbeid vi som terapeuter må gjøre, uavhengig av om det verbaliseres eller tematiseres eksplisitt. Maksimal åpenhet for den andres personlige fortelling er nødvendig, men det er like nødvendig å være åpen for å se maktstrukturene og livsvilkårene den fortellingen er innvevd i. For subjektet er ikke alene. Det er denne nyanseringen og refleksjonen vi trenger for å bringe det diskrimineringsforebyggende arbeidet inn - også i terapirommet.

Referanser

- Forening for interkulturell psykologi og tilsluttede psykologer. (2020) Aktiv innsats for likebehandling. Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 57, nummer 9, side 687
- Skard, H. (2020). Vi skal være aktivt mot diskriminering. Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 57, nummer 7
- Hanisch, C. (1969). The personal is political. Notes from the second year: Women's liberation. New York.
- De Beauvoir, S. (2013). The woman destroyed. Pantheon.